

**Л.Д. ТУЛУШ, кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник
О.Т. ПРОКОПЧУК, кандидат економічних наук, доцент**

Ринок агрострахування в Україні: тенденції та перспективи

Мета статті - виявити сучасні тенденції ринку агрострахування в Україні, узагальнити причини, що перешкоджають його ефективному функціонуванню та на цій базі обґрунтувати напрями й окреслити перспективи подальшого розвитку згаданого сегменту страхового ринку.

Методика дослідження. Використано загальнонаукові методи: діалектичний метод пізнання - для аналізу наукових праць вчених щодо вітчизняної та зарубіжної проблематики ефективного функціонування ринку агрострахування; емпіричного дослідження - при оцінці сучасного стану й розвитку об'єкта дослідження; історичний - для узагальнення етапів становлення українського ринку агрострахування; табличний та графічний - для систематизації і наочного відображення цифрового матеріалу; абстрактно-логічний підхід - при узагальненні результатів дослідження та формулюванні висновків; наукового передбачення - в частині формування напрямів розвитку ринку агрострахування в Україні.

Результати дослідження. Визначено структурні особливості побудови ринку агрострахування в Україні, виявлено його моноскладовість - з огляду на те, що він представлений лише системою страхування сільгоспкультур та багаторічних насаджень (з домінуванням польових культур). Натомість страхування сільгосптварин використовується для досягнення інших, не пов'язаних із отриманням страхового захисту, цілей. Встановлено, що державна підтримка розвитку ринку агрострахування на даному етапі має декларативний характер - це негативно позначається на динаміці його розвитку в умовах добровільності укладення договорів страхування та обмеженої пропозиції лінійки страхових продуктів, яка представлена лише класичними (традиційними) їх видами. Відзначено тенденцію щодо розширення спектра страхових послуг для сільгосптоваровиробників. Встановлено, що інноваційні продуктивні пропозиції, які набули значного поширення в міжнародній практиці завдяки своїй простоті та доступності, зокрема за індексними та специфічними схемами страхування, на вітчизняному ринку агрострахування практично не застосовуються, що формує потенціал для його подальшого розвитку.

Елементи наукової новизни. Узагальнено комплекс причин, що стримують розвиток ринку агрострахування в Україні та систематизовано притаманні йому специфічні особливості, характерні для даного етапу розвитку аграрної галузі. Виявлено невідповідність між динаміками розвитку аграрного сектору економіки та обсягами агрострахування в Україні, а також відзначено нерозвиненість страхового інструментарію в Україні порівняно з розвиненими в аграрному відношенні країнами. Обґрунтовано висновок, що наявні проблеми розвитку ринку страхування в Україні зумовлені насамперед відсутністю чітко окресленої стратегії його розвитку та неврахуванням інтересів усіх його учасників.

Практична значущість. На основі проведеного дослідження сформовано напрями розвитку ринку агрострахування в Україні, ключовими серед яких визначено подальшу його інституційну розбудову та стимулювання консолідації інтересів учасників цього ринку. Результати дослідження можуть бути використані в процесі подальшого наукового опрацювання засад розвитку ринку агрострахування в Україні на основі збалансування інтересів усіх його учасників, а також при підготовці програмних документів та законодавчих ініціатив, спрямованих на забезпечення подальшого розвитку даного сегменту страхового ринку. Табл.: 1. Рис.: 8. Бібліогр.: 23.

Ключові слова: агропромисловий комплекс; агрострахування; страховий захист; ринок агрострахування, страховий продукт; державна підтримка; страховий механізм; види страхування; страхова премія.

Тулуш Леонід Дмитрович - кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу фінансово-кредитної та податкової політики, Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» (м. Київ, вул. Героїв Оборони, 10)

E-mail: tulush@ukr.net

Прокопчук Олена Тодорівна - кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Уманський національний університет садівництва (Черкаська обл., м. Умань, вул. Інститутська, 1)

E-mail: olena_prokopchuk@ukr.net

Постановка проблеми. Однією з ключових особливостей сільського господарства є його залежність від природних умов. Поряд

із ціновою волатильністю, наявністю комерційних ризиків та проявами рейдерства, вітчизняні аграрії потерпають й від погодніх коливань та особливостей виробничих засобів, що використовуються - біологічних активів. Мінімізувати збитки покликане стра-

хування - система економічних відносин щодо гарантування страхового захисту задля забезпечення стабільності доходів та збереження наявного майна.

Ринок агрострахування в Україні все ще залишається нерозвиненим, а страхові продукти не користуються належним попитом серед аграріїв. Як наслідок, виник певний дисбаланс - потужний розвиток агропромислового комплексу в Україні останніми роками не супроводжується належним розвитком страхового ринку, що суперечить загальноприйнятій міжнародній практиці. Адже більшість країн світу, в яких успішно розвивається сільське господарство (США, Канада, Іспанія, Китай та ін.), характеризуються високим рівнем розвитку ринку агрострахування.

Натомість Україна поки є винятком із загального правила, що визначає необхідність поглиблення наукових досліджень у частині теоретико-методологічних засад та методико-організаційних аспектів розвитку агрострахування з метою забезпечення хоча б зіставного з розвиненими аграрними країнами рівня його поширення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти функціонування такого важливого фінансового інструмента, як агрострахування, досліджувалися низкою вітчизняних вчених та практиків, серед яких варто виділити В. Базилевича, К. Воблого, О. Вовчак, О. Гаманкову, Ю. Лупенка [1], С. Навроцького [2], С. Осадця, В. Плису, О. Сахно [7, 8], Ю. Улянич [11] та ін. Окремі теоретичні та практичні аспекти аграрного страхування широко досліджені зарубіжними вченими [4, 9, 10, 12-23].

Слід зазначити, що праці зарубіжних вчених присвячені досить широкому колу питань, пов'язаних із провадженням страхової діяльності в аграрному секторі економіки. Значна частина з них пов'язана із дослідженням сукупності страхових продуктів, що пропонуються на агрострахових ринках різних країн [14-19]. Згадане питання розглянуте зарубіжними вченими стосовно ключових страхових продуктів: класичних (традиційних) - по моно- та мультиризикових видах; індексних та специфічних (страхування доходів).

Приналежність України до зони ризикового землеробства значною мірою зумовлює залежність результатів діяльності сільськогосподарських виробників від впливу погод-

них факторів. Адже в Україні стають все більш відчутними наслідки глобальної зміни клімату. У багатьох регіонах підвищення температури та посухи можуть стати чинниками, що в кінцевому підсумку обмежать продуктивність сільського господарства - одного з найважливіших секторів економіки України. Зважаючи на таку системність ризиків, збитків може зазнати одночасно велика кількість сільгосптоваровиробників.

З іншого боку, процес поширення агрострахування в Україні здійснюється надто повільно, навіть за наявності низки проектів технічної допомоги з боку міжнародних фінансових організацій та країн-донорів.

Незважаючи на значну кількість наукових напрацювань, вітчизняний ринок агрострахування все ще перебуває на етапі становлення. Для нього притаманна безсистемність, відсутність чітко окресленої стратегії розвитку та належної державної підтримки, яка б забезпечила прискорення впровадження окремих страхових продуктів у галузі.

З огляду на це, наукове обґрунтування напрямів подальшого розвитку системи агрострахування в Україні все ще потребує посилення. Нині вкрай важливо окреслити стратегічні напрями подальшого розвитку системи страхового захисту в аграрному секторі економіки - в іншому випадку процес стагнації на ньому продовжиться.

Мета статті - виявити сучасні тенденції ринку агрострахування в Україні, узагальнити причини, що перешкоджають його ефективному функціонуванню та на цій базі обґрунтувати напрями й окреслити перспектив подальшого розвитку згаданого сегменту страхового ринку.

Виклад основних результатів дослідження. За час становлення агрострахування в Україні двічі здійснювалися спроби запровадити систему його державної підтримки у різних формах: спочатку - в рамках програми державної підтримки за умови обов'язковості страхування (2005-2008 рр.); після цього - за умов відновлення державної підтримки у сфері страхування сільгосппродукції у добровільній формі (2012 р.).

Відповідні законодавчі новації позначилися на збільшенні показників ринку агрострахування (рис. 1). За наведеними даними, чітко простежується значний його підйом протягом 2005-2008 рр. Водночас, при настанні економічної кризи 2009 року, друга

спроба «запуску» програми державної підтримки субсидій страхових премій фактично виявилася невдалою і суттєво не вплинула на стан ринку.

У 2013 р. практика надання страхового захисту суб'єктам аграрного сектору економіки зазнала істотних змін. Так, у липні

2012 р. було прийнято Закон України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою». Він виявився достатньо потужним стимулом щодо змін на ринку, хоча належного обсягу коштів на державну підтримку цього напрямку в держбюджеті не закладалося.

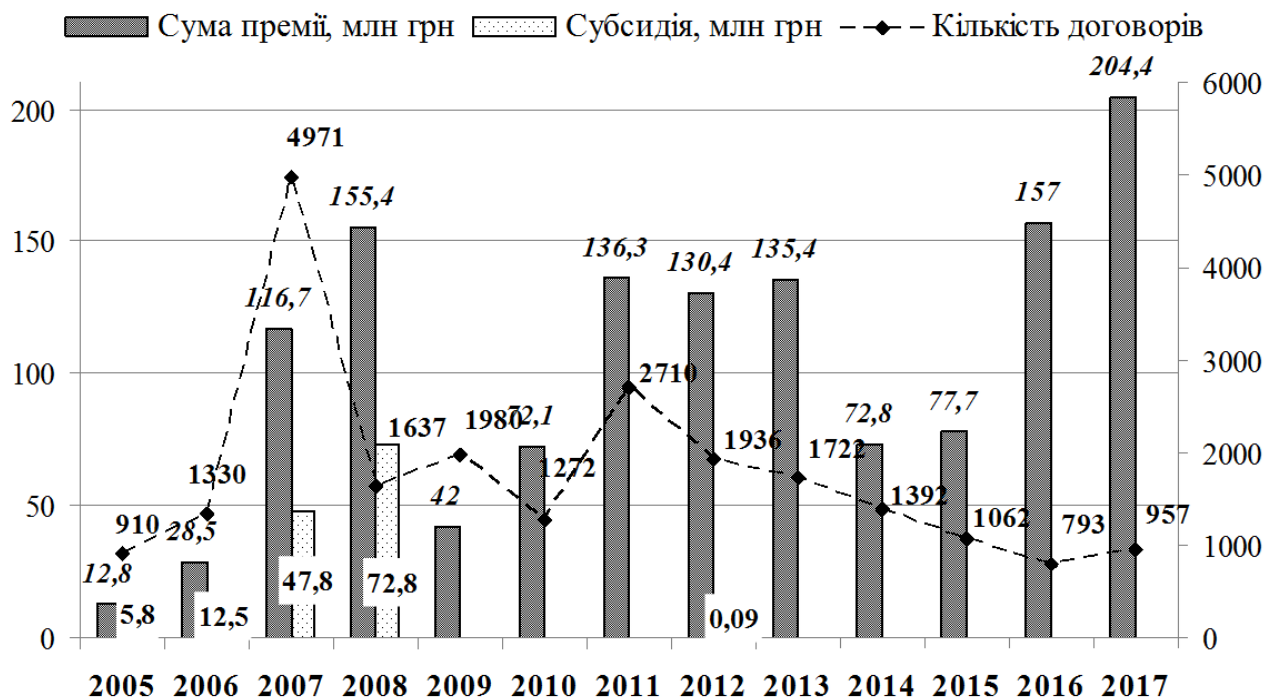

Рис. 1. Ключові параметри розвитку ринку агрострахування в Україні

Джерело: дані Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (розраховано, побудовано та представлено авторами).

Одним із факторів структурування ринку в 2013 р. стало створення в листопаді 2012 р. об'єднання страховиків «Аграрний Страховий Пул» (АСП). Головним завданням останнього була координація розвитку агрострахування в умовах дії програми його державної підтримки. Але з огляду на відсутність необхідних бюджетних ресурсів АСП координував програми страхування державних форвардних закупівель Аграрного Фонду України та Державної продовольчо-зернової корпорації України (ДПЗКУ), забезпечивши стабільну реалізацію агрострахування за цими програмами.

Нині система страхового захисту в аграрному секторі економіки України формується із сегмента страхування сільгоспкультур (з домінування польових культур) та сегмента страхування сільгосптварин (що є фактично формальним і використовується для досягнення інших цілей).

Протягом 2016-2017 рр. спостерігається збільшення окремих показників розвитку

ринку агрострахування. Зокрема, у 2016 р. він продемонстрував деяке поживлення (зруйнувавши тривалу негативну тенденцію щодо скорочення та стагнації), а у 2017 р. продовжив зростання за більшістю ключових параметрів. Зокрема, у 2017 р. вперше, починаючи з 2011 р., зросла кількість укладених договорів страхування (на 21 %). Обсяг зібраних страхових премій зростає вже третій рік поспіль - у 2017 р. він зріс на 30 % і склав 204,4 млн грн. Середня ставка премії зросла на 1 відсотковий пункт, а рівень виплат за період перезимівлі перевищує показник 2016 р. на 8,5 в.п.

Кількість укладених договорів страхування сільгоспкультур та багаторічних насаджень страховими компаніями у 2017 р. сягнула рівня 957 одиниць: на зимовий період - 427; на весняно-літній - 530. разом із тим, загальна страхова сума знизилася до 5913 млрд грн, що на 5 % менше порівняно з минулорічним значенням. страхова площа

становила 657,1 тис. га, середня ставка страхової премії - 3,5 %.

Аналізуючи погодні умови 2017 андеррайтингового року, слід виокремити наступні позиції, які стали ключовими при виникненні страхових випадків та виплаті відшкодувань: досить м'яка зима; різкі квітневі заморозки (до -5°C); посушлива друга половина весни і літа з недостатньою кількістю опадів, суховіями та зниженням продуктивного запасу вологи, що несприятливо позначилося на озимих і ярих культурах; урагани з сильним вітром, шквали, зливи, локальний град, в окремих районах макромасштабні смерчі влітку.

Характеризуючи особливості вітчизняного ринку агростраховання у сегменті сільгоспкультур варто відзначити, що у 2017 андеррайтинговому році порівняно з попереднім періодом кількість застрахованих культур залишилася сталою, проте відбулися незначні зміни в структурі застрахованих культур: були відсутні договори страхування гарбузів та льону, натомість страхувалися посіви сорго та ярого жита. Найбільшу кількість договорів у 2017 р. (453 договори, або 47,3 % від загальної їх кількості) становить страхування озимої пшениці (рис. 2).

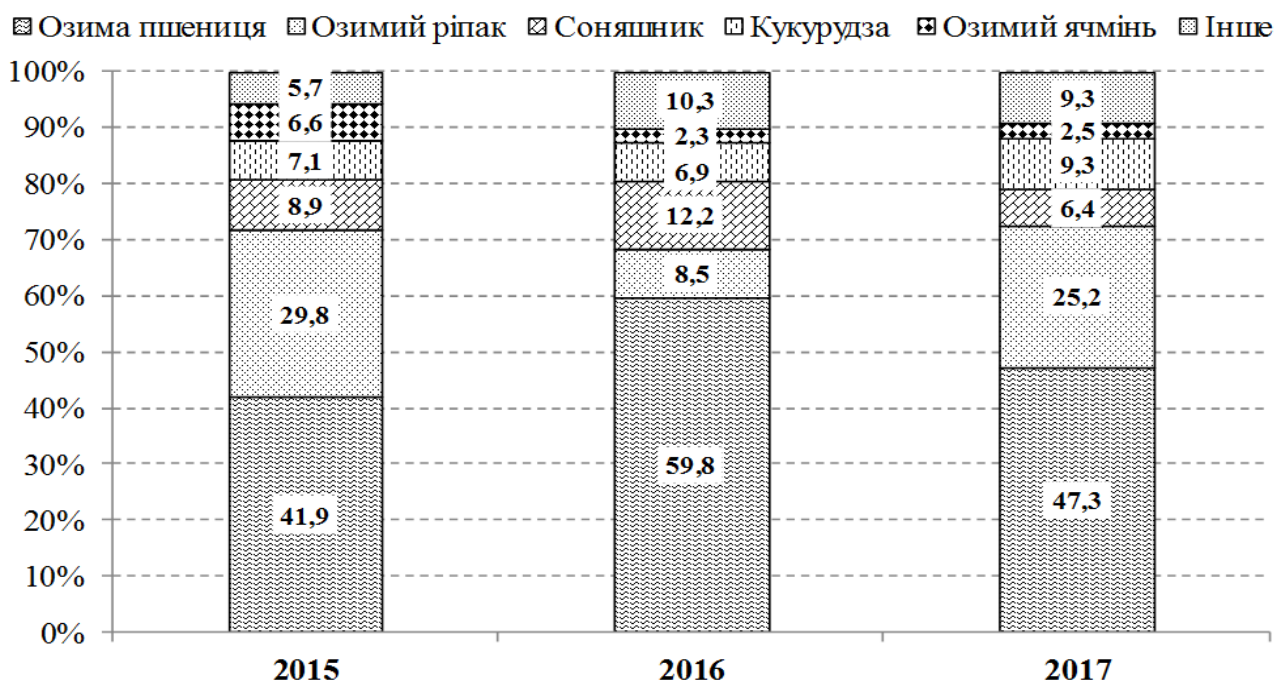

Рис. 2. Частка окремих сільгоспкультур у загальній кількості укладених договорів по даному виду страхування у 2015-2017 рр.

Джерело: дані Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (розраховано, побудовано та представлено авторами).

Вагоме місце у загальній кількості укладених договорів із цього виду страхування належить також озимому ріпаку (241 договір, або 25,2 %). Значно меншими обсягами страхування посівів характеризуються кукурудза (89 договорів, або 9,3%), соняшник (61 договір, або 6,4%), озимий ячмінь (24 договори, або 2,5%).

Незмінними лідерами за кількістю укладених договорів зі страхування сільгоспкультур впродовж останніх трьох років залишаються Тернопільська, Хмельницька, Полтавська та Вінницька області (на кожну з них припадає в середньому по 10 % від загальної кількості укладених договорів).

У 2017 андеррайтинговому році страхові виплати були здійснені фактично лише за двома культурами: озимим ріпаком (58,7 % від усього обсягу виплат) та озимою пшеницею (39,0 %).

Як важливий напрям діяльності страхових компаній слід вказати їх участь у програмах фінансування сільгоспвиробників. Серед таких програм варто виділити державні форвардні закупівлі, специфіка здійснення яких полягає у дотриманні цілої низки умов та виконанні комплексу дій, що передують підписанню відповідного договору.

Однією з обов'язкових умов форвардних контрактів, пов'язаних із продажем майбут-

нього врожаю в Україні, є його страхування. При цьому не всі питання страхування за форвардними контрактами законодавчо врегульовані, внаслідок чого Аграрний Фонд України фактично самостійно визначає ключові параметри такого страхування, а також здійснює відбір страхових компаній для співпраці.

Страхові продукти, що використовуються в рамках таких договорів страхування, пе-

реважно моноризикові (тобто від поіменованих ризиків), що не завжди повною мірою дозволяє нівелювати вплив наявних по кожній культурі та по кожному регіону ризиків. Водночас такі страхові продукти значно дешевші порівняно з мультиризиковими.

Рівень поширення страхового захисту, пов'язаного з програмами фінансування сільгоспвиробників, відображено на рис. 3.

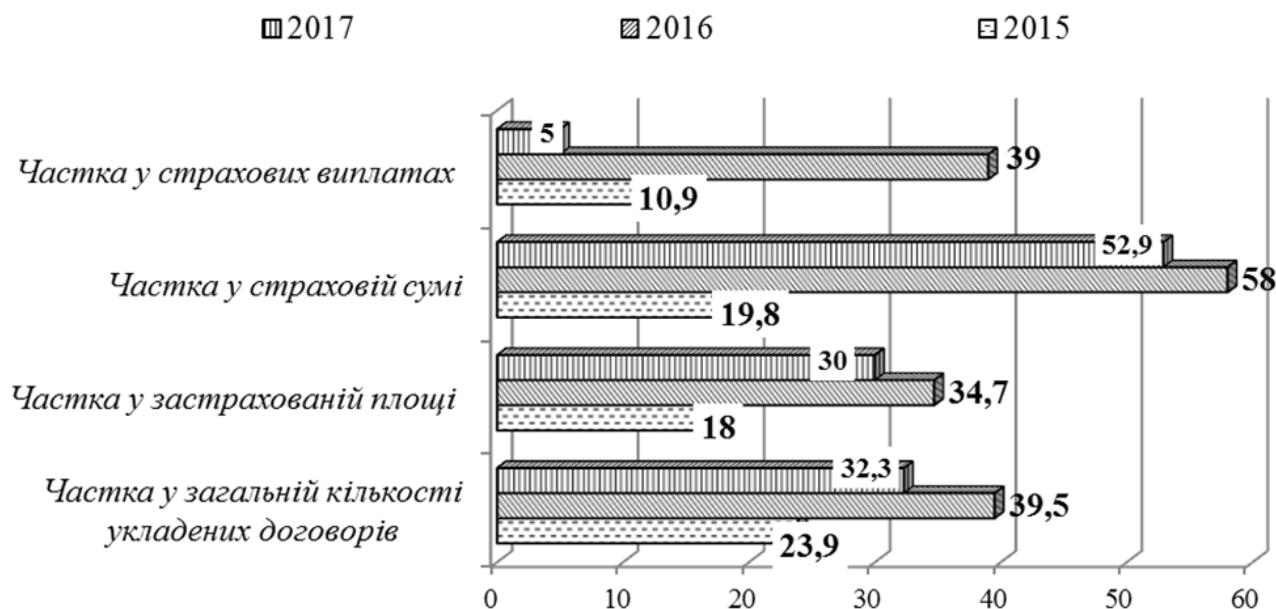

Рис. 3. Рівень поширення договорів страхування, пов'язаних із програмами фінансування сільгосптоваровиробників у 2015-2017 рр., %

Джерело: дані Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (розраховано, побудовано та представлено авторами).

За наведеними на рис. 3 даними, державні програми фінансування сільгоспвиробників по Аграрному Фонду України (АФУ) та Державній продовольчо-закупівельній корпорації України (ДПЗКУ) утримують на собі значну частку агрострахового портфеля. Так, їхня частка у загальній кількості укладених договорів та застрахованій площі сягає третини, у страховій сумі більше половини (окрім 2015 р.).

Характеризуючи особливості ринку агрострахування по страхових продуктах, насамперед варто відзначити наявний в Україні потужний потенціал для його розвитку. Нині на вітчизняному агростраховому ринку представлена ціла низка традиційних страхових продуктів (рис. 4).

Вітчизняні сільгосппідприємства традиційно надають перевагу страхуванню посівів

озимих зернових та озимого ріпаку на період перезимівлі, що становить 45 % за кількістю договорів та 51 % у застрахованій площі. Разом із тим, з огляду на невисоку вартість страхування взимку, страхування майбутнього врожаю за програмою мультиризикового страхування на період весни-літа зібрало у 2017 р. рекордні 77 % загального обсягу страхових премій.

За кількістю укладених договорів на вітчизняному ринку агрострахових послуг у 2017 андеррайтинговому році домінувало моноризикове страхування - 61,3 % від їх загальної кількості. Натомість за обсягом зібраних страхових премій першість належить мультиризиковим видам страхування, тобто страхуванню від сукупності ризиків (78,3 % від їх загального обсягу).

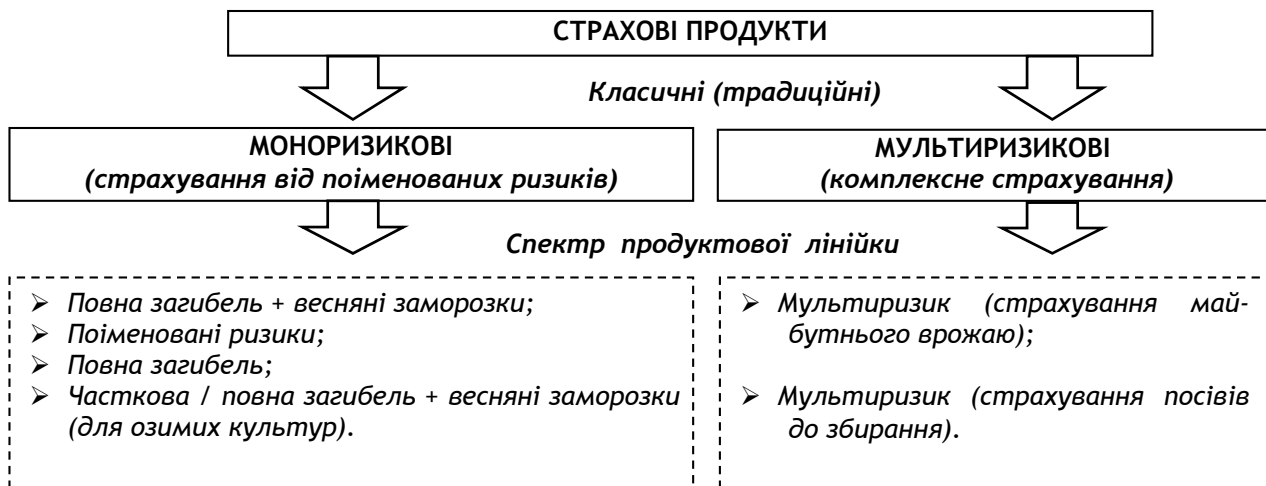

Рис. 4. Видове різноманіття страхових продуктів вітчизняного ринку агрострахування (2017 р.)

Таким чином, вітчизняний ринок агрострахування представлений класичними страховими продуктами по моно- та мультиризиковому страхуванню з розгалуженою продуктовою лінійкою.

Натомість індексні страхові продукти (на основі індексів - врожайності, дохідності, погоди, рослинності) на вітчизняному агростраховому ринку все ще вважаються інноваційними і мало використовуються.

Нині в Україні погодні індексні продукти знаходяться на стадії розробки та впровадження. Вони являють собою досить новий вид страхових продуктів, які дозволяють відносно просто визначити збитки від впливу несприятливих погодних подій при вирощуванні сільгоспкультур. Натомість у світовій практиці індексні схеми страхування набули значного поширення і вже тривалий час функціонують на агрострахових ринках різних країн з розгалуженою продуктовою лінійкою індексних страхових продуктів.

На фоні обсягів страхування посівів сільгоспкультур, страхування сільгосптварин в Україні малопоширене. Так, у 2017 р. було укладено лише 23 договори на страхування тварин (13 - ВРХ, 9 - свиней та 1 - свійської птиці). Загальна страхова сума склала 316 млн грн, а сплачена страхова премія - 2,4 млн грн, з яких майже 78 % припадало на свиней і понад 20 % - на ВРХ. Звернень за страховим відшкодуванням та, відповідно, страхових виплат, не було. Середня ставка страхової премії за укладеними договорами становила 0,8 % (1,0 % - для свиней, 0,4 % - для ВРХ). Низька ставка страхової премії при страхуванні тварин вказує на те,

що ці договори не покривають основних ризиків виробництва тваринницької продукції.

За укладеними договорами страхування тварини використовувалися переважно як застава для отримання кредиту. Відповідно, страхування тварин було суто формальним і лише супроводжувало процес отримання кредиту або в інших ситуаціях, коли укладення страхового договору є умовою для здійснення інших операцій.

Таким чином звідси можна стверджувати, що досить потужний розвиток аграрного сектору економіки в Україні супроводжується недостатньою розвиненістю аграрного страхування. Це пояснюється тим, що вітчизняний ринок агрострахових послуг розвивається без чітко визначеної стратегії розвитку, а той потенціал розвитку, що був закладений в попередніх періодах, вже фактично вичерпався та вимагає термінового оновлення.

Аналізуючи причини досить слабого розвитку ринку агрострахування в Україні, насамперед варто виокремити проблему довіри учасників страхового процесу один до одного. Продаж страхових послуг в Україні переважно здійснюється прямим способом, тобто безпосередньо страховими компаніями.

Разом із тим, на вітчизняному страховому ринку останніми роками функціонує близько трьохсот страхових компаній, з яких лише менш як півтора десятка (або близько 4 %) провадять діяльність у сільському господарстві. Причому значна частка страховиків мають негативну репутацію, яка в підсумку накладає тінь на увесь ринок.

Також серед причин недостатньої розвиненості ринку агрострахування можна виді-

лити його сприйняття як відокремленого та індивідуального інструменту. Це призводить до того, що в Україні за останні роки страхуються посіви на площі, що не перевищує 0,7 млн га, або лише 2,6 % наявних посівних площ. Тим паче максимального значення - 2,4 млн га, або 9,7 % - цей показник сягнув уже далекого 2007 року, а з 2009-го не перевищує 3 %, виявляючи останніми роками тенденцію до зниження. Таке зниження аналізованого показника цілком логічне, адже до 2009 року діяла програма держав-

ної підтримки за умов обов'язковості агрострахування.

Наступною причиною низького рівня поширюваності агрострахування в Україні варто відзначити відсутність належної культури ведення агробізнесу - агровиробники не розглядають агрострахування як невід'ємну його частину.

Окрім того слід зважати на те, що необхідність у страховому захисті у різних груп сільгоспвиробників суттєво різниться (рис. 5).

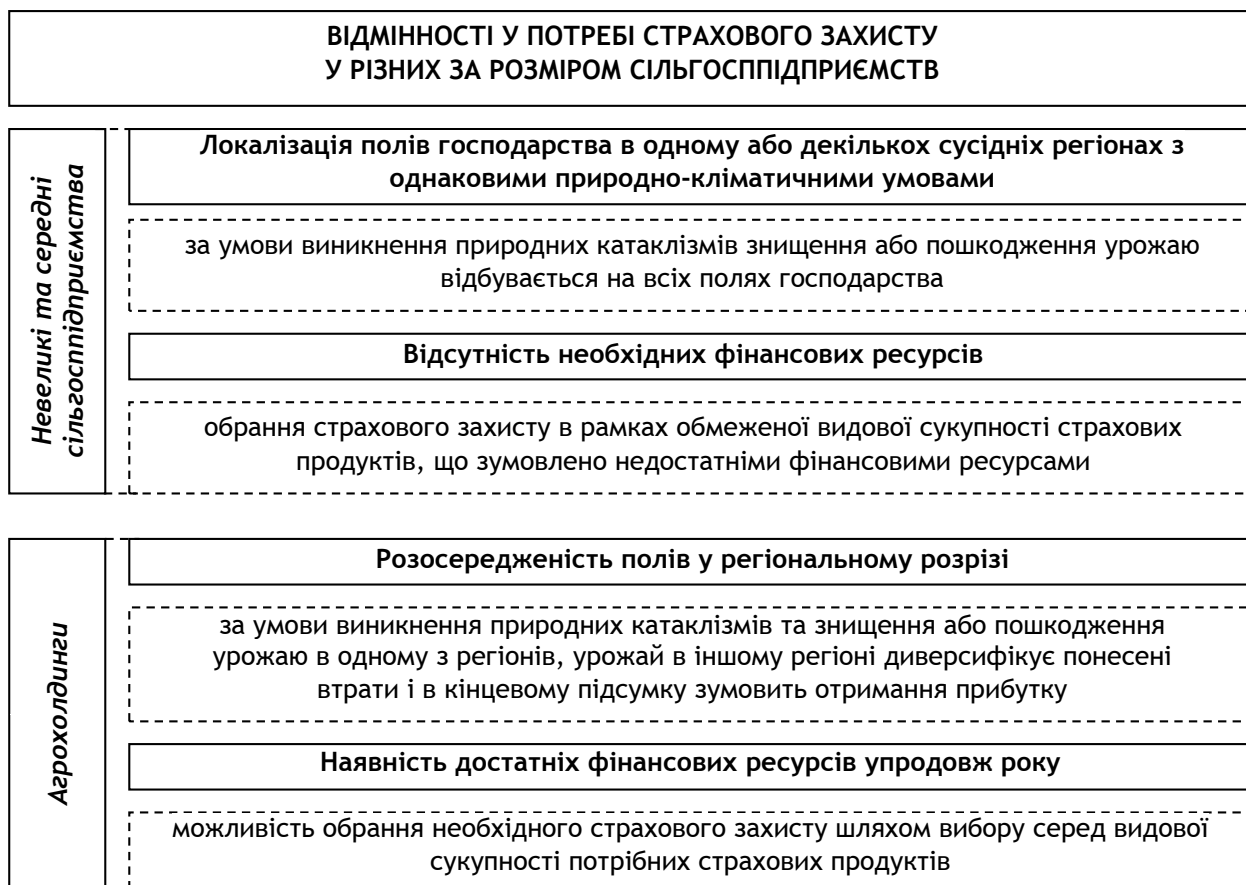

Рис. 5. Особливості страхового захисту для різних за розміром сільськогосподарських виробників

Джерело: Авторське узагальнення.

Агрохолдинги, в основному, працюють із землями в різних регіонах країни. І якщо в одній області виникли несприятливі обставини, що зумовили недобір урожаю, то за рахунок сприятливіших умов в іншій області, в якій наявні землі такого агрохолдингу, відбудеться компенсація втрачених доходів та забезпечиться вирівнювання доходу.

Натомість у переважній більшості сільгоспідприємств всі землі зосереджені в одному регіоні. І якщо сільгоспкультури в цьому регіоні зазнали впливу несприятли-

вих погодних умов, то їх власник втрачає значну частку врожаю та, відповідно, значну частину доходу.

Сучасний стан розвитку системи страхового захисту в аграрному секторі економіки України не відповідає її першочерговому завданню - бути ефективним механізмом управління ризиками в заданій галузі та забезпечувати стабільність виробництва і доходів сільгосптоваробників. Характерні риси сучасного стану ринку агрострахування узагальнено та відображено на рис. 6.

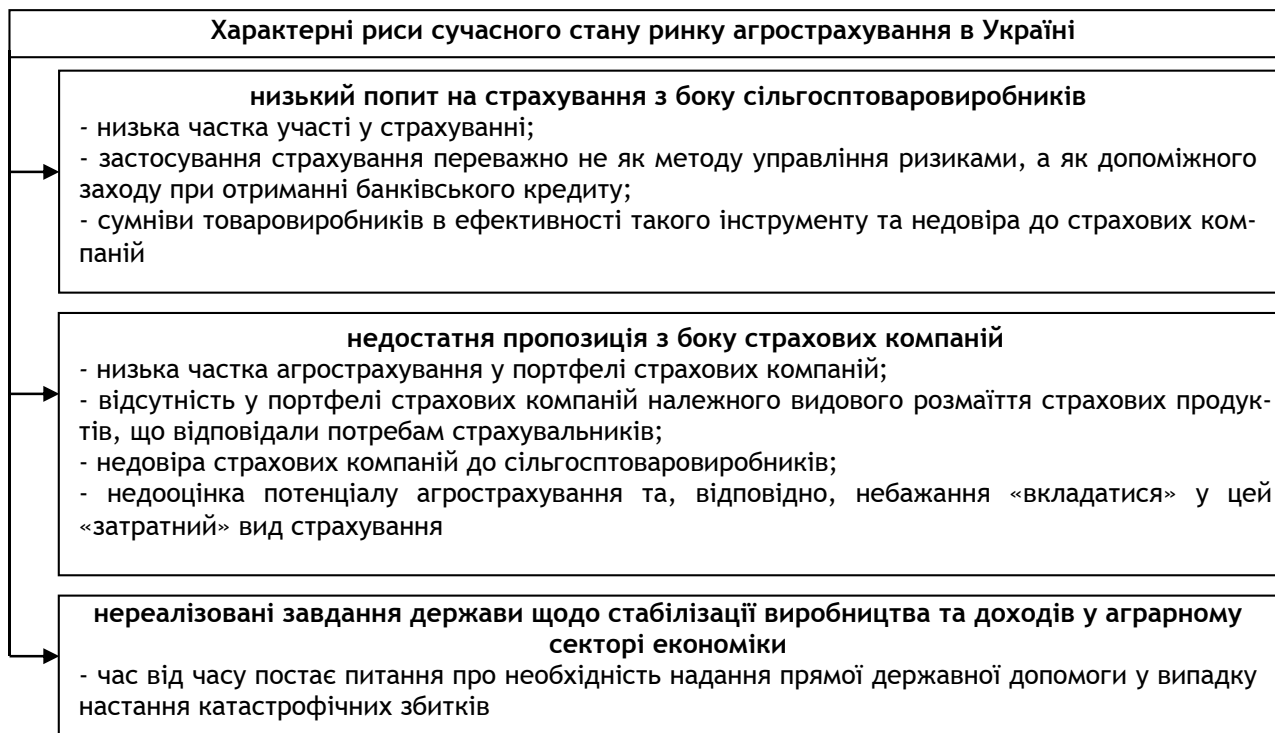

Рис. 6. Характерні риси сучасного стану розвитку вітчизняного ринку агрострахування

Джерело: Авторське узагальнення.

Таким чином, сучасний стан розвитку ринку агрострахування зумовлює потребу у формуванні системного підходу до його розбудови. Останній передбачає визначення та законодавче оформлення форм взаємодії

трьох головних учасників системи страхового захисту в аграрному секторі - сільгосптоваровиробників, страхових компаній та держави (табл.).

Особливості взаємодії учасників ринку агрострахування

Критерій	Страхові організації, їх об'єднання (у вигляді пулу)	Держава	Сільгосптоваровиробники
Ключова роль	Розробники та надавачі страхових послуг	Забезпечення стабілізації агровиробництва та доходів агровиробників	Користувачі страхових послуг
Основні інтереси та проблеми	Отримання прибутку від діяльності на аграрному ринку, однак їх можливості відносно отримання аналітичної інформації щодо функціонування ринку обмежені	Сприяння сталому розвитку аграрного сектору економіки в умовах обмеженості бюджетних ресурсів	Наявність страхового захисту, водночас зацікавлені у здешевленні вартості страхових продуктів та розширенні їх асортименту

Джерело: Авторське узагальнення.

Виходячи з того, що нині спостерігається певний брак довіри між аграрним та страховим сектором, держава має забезпечити консолідацію зусиль інших учасників та збалансування їх інтересів.

Ключова роль у системі агрострахування, на наше переконання, належить державі, яка повинна забезпечити умови для узгодження інтересів інших учасників системи та, відповідно, консолідацію їх зусиль.

З огляду на те, що аграрна галузь в Україні динамічно розвивається, агрострахування, як інструмент забезпечення стабільності доходів сільгосптоваровиробників, має хоча б частково відповідати такій динаміці.

У цьому контексті корисним може бути зарубіжний досвід стимулювання розвитку аграрного сегменту страхового ринку. Адже у більшості успішних в аграрному відношенні країн розвиток агрострахування комплексно підтримується державою, а агростраhu-

вання розглядається як ключовий інструмент забезпечення стабільності аграрного сектору економіки в цілому. Без такої підтримки розвиток агрострахування, як правило, відбувається повільно та безсистемно.

У практиці різних країн застосовуються три основних моделі державного регулю-

вання розвитку системи страхового захисту в аграрному секторі економіки (рис. 7).

Модель приватно-державного партнерства, на нашу думку, найбільш збалансована - як з позиції державної підтримки агрострахування, так і забезпечення ефективної співпраці між державним та приватним сектором.

Рис. 7. Моделі державного регулювання розвитку системи страхового захисту в аграрному секторі економіки

Джерело: Авторське узагальнення.

Такий симбіоз дозволяє державі мінімізувати витрати на підтримку розвитку агрострахування та зосередитися на виконанні суто управлінських функцій, підтримуючи через механізм субсидування агрострахових премій виробництво пріоритетних видів сільгосппродукції. Залучення приватного сектору до реалізації відповідної програми державної підтримки забезпечує конкуренцію в сегменті агрострахування, підвищує відповідальність страховиків та посилює контроль за їх діяльністю. При цьому держава забезпечує формування законодавчого поля для розвитку системи агрострахування, здійснює регулювання діяльності страхових компаній та забезпечення максимально ефективного використання агрострахування як інструменту реалізації пріоритетів аграрної політики.

Нині в міжнародній практиці можна виділити п'ять моделей приватно-державного партнерства у сфері агрострахування (рис. 8).

Зарубіжний досвід агрострахування містить декілька моделей взаємодії учасників цього ринку, які формуються залежно від об'єктивних умов та наявних економічних традицій. Разом із тим, нині у світі все більше схиляються до адаптації досвіду тих країн, де на противагу прямій державній підтримці сільгоспвиробникам було запроваджено системну модель агрострахування з державною підтримкою. Наразі в Україні все ще відбувається процес пошуку оптимальної моделі агрострахування з огляду на стан розвитку заданого сегменту страхового ринку та наявні можливості держбюджету.

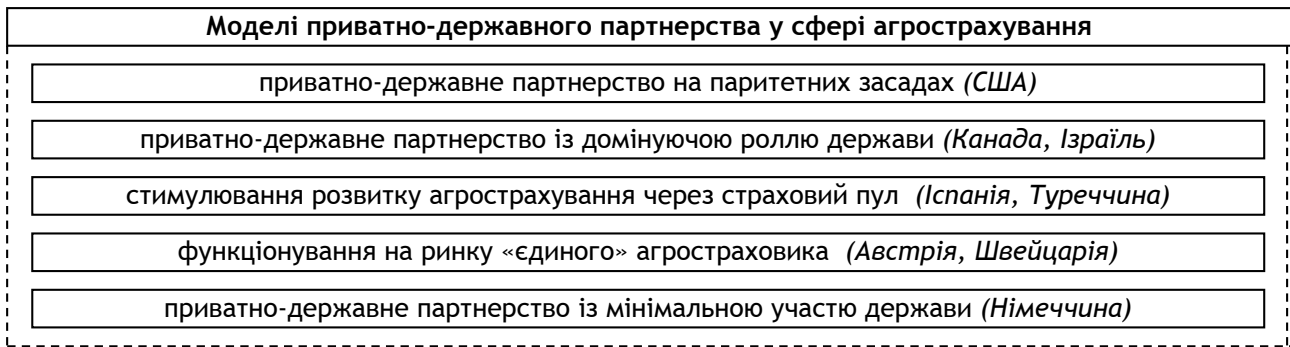

Рис. 8. Моделі приватно-державного партнерства у сфері агрострахування, що застосовуються в міжнародній практиці

Джерело: Авторське узагальнення.

Подальша розбудова дієвої системи агрострахування в Україні повинна здійснюватися в рамках приватно-державного партнерства, що доведено позитивним міжнародним досвідом. При виборі оптимальної моделі здійснення агрострахування в рамках формування ефективного приватно-державного партнерства в Україні варто стимулювати створення об'єднань страховиків - страхових пулів. Ключовою особливістю зазначеної моделі є те, що страхування сільгосппродукції має залишитися добровільним, а системне покриття ризиків забезпечуватимуть приватні страхові компанії на основі солідарної відповідальності (співстрахування). Подібна модель вже тривалий час функціонує в Іспанії та Туреччині - при цьому, зокрема, в Іспанії страхується більш як дві третини фермерів, майже 90 % посівів сільгоспкультур та 70 % наявного поголів'я сільгосптварин.

Висновки. За результатами дослідження сформовано наступні висновки:

1. Ринок агрострахування в Україні все ще знаходиться на стадії становлення і представлений лише страхуванням сільгоспкультур (з домінуванням польових культур). Натомість система страхування сільгосптварин використовується як формальний інструмент для досягнення інших, не пов'язаних із страховим захистом, цілей.

2. На сьогодні ринок агрострахування функціонує в рамках відсутності належної державної підтримки та обмеженої пропозиції видової сукупності страхових продуктів. З останніх представлених лише класичні (традиційні) їх види з широко розгалуженою маркетинговою лінійкою, що останнім часом постійно удосконалюється та розширюється. Натомість інноваційні продуктивні пропозиції, які набули значного поширення в міжнародній практиці завдяки своїй простоті та доступності, зокрема по індексних та специфічних схемах страху-

вання, на вітчизняному ринку агрострахування практично не застосовуються.

3. Неврегульованим на законодавчому рівні залишається питання страхування за форвардними контрактами (фактично Аграрний Фонд України самостійно визначає критерії цього страхування, а також здійснює відбір страхових компаній для співпраці). При цьому поки що вони утримують на собі суттєву частку агрострахового портфеля.

4. Характерними рисами сучасного стану розвитку вітчизняного ринку агрострахування є низький попит на страхові послуги - з однієї сторони; та недостатня пропозиція адаптованих та доступних страхових продуктів - з іншої; також нереалізованими залишаються завдання держави щодо стабілізації виробництва та доходів у аграрному секторі економіки України.

5. Подальша побудова ефективної та дієвої системи агрострахування в Україні повинна відбуватися в рамках приватно-державного партнерства, яка уособлює ефективне використання ресурсів держави та максимальне використання можливостей аграрного і страхового ринку. Формування ефективної моделі приватно-державного партнерства у сфері агрострахування доцільно здійснювати за рахунок стимулювання створення об'єднань страховиків та забезпеченням субсидування частини вартості страхових премій за рахунок ресурсів державної підтримки аграрної галузі.

Ринок аграрного страхування доводить свою життєздатність та потенціал для подальшого розвитку, водночас потребує розробки нової стратегії розвитку з максимальним урахуванням інтересів усіх його учасників: страхових організацій, їх об'єднань (у вигляді пулу); держави; сільгосптоваровиробників та допоміжних організацій.

Список бібліографічних посилань

1. Лупенко Ю. О. Сучасний стан та перспективи міжнародної інтеграції аграрного сектору України: завдання агроєкономічної науки. *Економіка АПК*. 2015. № 6. С. 6-10.
2. Навроцький С. А. Стан та тенденції розвитку сільськогосподарського страхування. *Наука й економіка*. 2012. № 1 (25). С. 61-68.
3. Носов В. В., Кошелева М. М., Котар О. К. Причины структурных изменений в динамике площади застрахованных культур. *Аграрный научный журнал*. 2015. № 12. С. 80-85.
4. Носов В. В., Котар О. К. Проблемы сельскохозяйственного страхования с государственной поддержкой. *Аграрный научный журнал*. 2012. № 8. С. 81-87.
5. Полчанов А. Ю. Агрострахування як складова продовольчої безпеки держави. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2013. № 4. С. 48-57.
6. Прокопчук О. Т. Сучасний стан та тенденції розвитку системи страхування сільськогосподарських культур в Україні. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*. 2017. Вип. 91. Ч. 2: Економічні науки. С. 86-100.
7. Сахно О. В. Агрострахування в Україні: сучасний стан, проблеми та перспективи. *Економіка АПК*. 2010. № 9. С. 14-16.
8. Сахно О. В. Агрострахування як інструмент управління ризиками в агропромисловому комплексі України. *Економіка АПК*. 2010. № 10. С. 12-15.
9. Счастливцева Л. В., Губанова Н. В. Оценка экономической эффективности действующей модели агрострахования. *АПК: экономика, управление*. 2015. № 5. С.55-62.
10. Тихонова А. В. Страхование в сельском хозяйстве: элемент защиты или очередной барьер на пути к успеху? *Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий*. 2016. № 6. С. 41-46.
11. Улянич Ю. В., Прокопчук О. Т., Бечко В. П. Особливості страхування аграрних ризиків у країнах світу. *Актуальні проблеми економіки*. 2014. № 3 (153). С. 46-53.
12. Ahmed, O., Serra, T. Economic analysis of the introduction of agricultural revenue insurance contracts in Spain using statistical copulas. *Agricultural Economics*. 2014. Vol. 46, Issue 1.P. 69-79.
13. Ahsan, S. M., Ali, A. A., & Kurian, N. J. Toward a theory of agricultural insurance. *American Journal of Agricultural Economics*. 1982. Vol. 64, Issue 3. P. 510-529.
14. Bogale, A. Weather-indexed insurance: an elusive or achievable adaptation strategy to climate variability and change for smallholder farmers in Ethiopia. *Climate and Development*. 2015. Vol. 7, Issue 3. P. 246-256.
15. Enjolras, G., Sentis, P. Crop insurance policies and purchases in France. *Agricultural Economics*. 2011. Vol. 42, Issue 4. P. 475-486.
16. Finger, R., Lehmann, N. The influence of direct payments on farmers' hail insurance decisions. *Agricultural Economics*. 2012. Vol. 43, Issue 3. P. 343-354.
17. Fuchs, A., & Wolff, H. Concept and Unintended Consequences of Weather Index Insurance; The Case of Mexico. *American Journal of Agricultural Economics*. 2011. Vol. 93, Issue 2. P. 505-511.
18. Sarris, A. Weather index insurance for agricultural development: Introduction and overview. *Agricultural Economics*. 2013. Vol. 44, Issue 4-5. P. 381-384.
19. Shen, Z., Odening, M. Coping with systemic risk in index-based crop insurance. *Agricultural Economics*. 2013. Vol. 44, Issue 1, P. 1-13.
20. Shi, H., Jiang, Z. The efficiency of composite weather index insurance in hedging rice yield risk: evidence from China. *Agricultural Economics*. 2016. Vol. 47, Issue 3. P. 319-328.
21. Skees, J.R., Barnett, B.J., & Murphy, A.G. Creating insurance markets for natural disaster risk in lower income countries: The potential role for securitization. *Agricultural Finance Review*. 2008. Vol. 68. P. 151-167.
22. Streimikiene, D., Balezentis, T. & Krisciukaitiene, I. Benefit of the Doubt Model for Financial Risk Analysis of Lithuanian Family Farms. *Economics & Sociology*. 2016. Vol. 9, Issue 1. P. 60-68.
23. Panda, A. Climate Variability and the Role of Access to Crop Insurance as a Social Protection Measure: Insights from India. *Development Policy Review*. 2013. Vol. 31, Issue 2. P. 57-73.

References

1. Lupenko, Yu.O. (2014). Suchasnyi stan ta perspektyvy mizhnarodnoi intehratsii ahrrarohoho sektoru Ukrainy: zavdannia ahroekonomichnoi nauky [Current state and prospects of the international integration of the agrarian sector of Ukraine: the problem of agro-economic science]. *Ekonomika APK*, 6, pp. 6-10 [In Ukrainian].
2. Navrotskyi, S.A. (2012). Stan ta tendentsii rozvytku silskohospodarskoho strakhuvannia [Status and trends of agricultural insurance development]. *Nauka y ekonomika*, 1 (25), pp. 61-68 [In Ukrainian].
3. Nosov, V.V., Kosheleva, M.M., & Kotar, O.K. (2015). Prichinyi strukturnykh izmeneniy v dinamike ploschadi zastrahovannykh kultur [Causes of structural changes in the dynamics of the area of insured crops]. *Agrarnyyi nauchnyy zhurnal*, 12, pp. 80-85 [In Russian].
4. Nosov, V.V. & Kotar, O.K. (2012). Problemyi selskohozyaystvennogo strahovaniya s gosudarstvennoy podderzhkoy [Problems of agricultural insurance with state support]. *Agrarnyyi nauchnyy zhurnal*, 8, pp. 81-87 [In Russian].
5. Polchanov, A.Yu. (2013). Ahrostrakhuvannia yak skladova prodovolchoi bezpeky derzhavy [Agro-insurance as a component of food security of the state]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho torhov-elno-ekonomichnoho universytetu*, 4, pp. 48-57 [In Ukrainian].
6. Prokopchuk, O.T. (2017). Suchasnyi stan ta tendentsii rozvytku systemy strakhuvannia silskohospodarskykh kultur v Ukraini [Current state and trends of the development of the system of insurance of agricultural crops in Ukraine]. *Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho natsionalnoho universytetu sadivnytstva*, 91, Part 2, *Ekonomichni nauky*, pp. 86-100 [In Ukrainian].
7. Sakhno, O.V. (2010). Ahrostrakhuvannia v Ukraini: suchasnyi stan, problemy ta perspektyvy [Agro-insurance in Ukraine: current state, problems, and prospects]. *Ekonomika APK*, 9, pp. 14-16 [In Ukrainian].
8. Sakhno, O.V. (2010). Ahrostrakhuvannia yak instrument upravlinnia ryzykamy v ahropromyslovomu kompleksi Ukrainy [Agro-insurance as a risk management tool in the agro-industrial complex of Ukraine]. *Ekonomika APK*, 10, pp. 12-15 [In Ukrainian].
9. Schastlivtseva, L.V. & Gubanov, N.V. (2015). Otsenka ekonomicheskoy effektivnosti deystvuyushey modeli agrostrahovaniya [Estimation of economic efficiency of the current model of agricultural insurance]. *APK: ekonomika, upravlenie*, 5, pp. 55-62 [In Russian].
10. Tihonova, A.V. (2016). Strahovanie v selskom hozyaystve: element zaschityi ili ocherednoy barer na puti k uspehu? [Insurance in agriculture: an element of protection or another barrier to success?]. *Ekonomika selskohozyaystvennykh i pererabatyvayuschih predpriyatiy*, 6, pp. 41-46 [In Russian].
11. Ulianych, Yu.V., Prokopchuk, O.T., & Bechko, V.P. (2014). Osoblyvosti strakhuvannia ahrarykh ryzykiv u krainakh svitu [Peculiarities of agrarian risk insurance in countries of the world]. *Aktualni problemy ekonomiky*, 3 (153), pp. 46-53 [In Ukrainian].
12. Ahmed, O. & Serra, T. (2014). Economic analysis of the introduction of agricultural revenue insurance contracts in Spain using statistical copulas. *Agricultural Economics*, 46 (1), pp. 69-79 [In English].
13. Ahsan, S.M., Ali, A.A., & Kurian, N.J. (1982). Toward a theory of agricultural insurance. *American Journal of Agricultural Economics*, 64 (3), pp. 510-529 [In English].
14. Bogale, A. (2015). Weather-indexed insurance: an elusive or achievable adaptation strategy to climate variability and change for smallholder farmers in Ethiopia. *Climate and Development*, 7 (3), pp. 246-256 [In English].
15. Enjolras, G. & Sentis, P. (2011). Crop insurance policies and purchases in France. *Agricultural Economics*, 42 (4), pp. 475-486 [In English].
16. Finger, R. & Lehmann, N. (2012). The influence of direct payments on farmers' hail insurance decisions. *Agricultural Economics*, 43 (3), pp. 343-354 [In English].
17. Fuchs, A. & Wolff, H. (2011). Concept and unintended consequences of weather index insurance; the case of Mexico. *American Journal of Agricultural Economics*, 93(2), pp. 505-511 [In English].

18. Sarris, A. (2013). Weather index insurance for agricultural development: introduction and overview. *Agricultural Economics*, 44(4-5), pp. 381-384 [In English].
19. Shen, Z. & Odening, M. (2013). Coping with systemic risk in index-based crop insurance. *Agricultural Economics*, 44 (1), pp. 1-13 [In English].
20. Shi, H. & Jiang, Z. (2016). The efficiency of composite weather index insurance in hedging rice yield risk: evidence from China. *Agricultural Economics*, 47 (3), pp. 319-328 [In English].
21. Skees, J.R., Barnett, B.J., & Murphy, A.G. (2008). Creating insurance markets for natural disaster risk in lower income countries: the potential role for securitization. *Agricultural Finance Review*, 68, pp.151-167 [In English].
22. Streimikiene, D., Balezentis, T., & Krisciukaitiene, I. (2016). Benefit of the doubt model for financial risk analysis of Lithuanian family farms. *Economics & Sociology*, 9 (1), pp. 60-68 [In English].
23. Panda, A. (2013). Climate variability and the role of access to crop insurance as a social protection measure: insights from India. *Development Policy Review*, 31 (2), pp. 57-73 [In English].

Tulush L.D., Prokopchuk O.T. Agro-insurance market in Ukraine: trends and prospects

The purpose of the article is to assess the current trends in the agro-insurance market in Ukraine, summarize the reasons that hinder its effective functioning, and on this basis justify the directions and outline the prospects for further development of this segment of the insurance market.

Research methods. In the research process have been used the following general scientific methods: dialectical method for analysis of scientific papers of scholars on domestic and foreign issues of effective functioning of the agricultural insurance; method of empirical research for assessing the current state and development of the research object; historical for summarizing of stages of Ukrainian agricultural insurance market; tabular and graphical methods for systematizing and visual display of digital material; abstract and logical approach for summarizing of the research results and formulating the conclusions; scientific foresight for formation of development directions of the market of agro-insurance in Ukraine.

Research results. The structural features of construction of the agro-insurance market in Ukraine have been determined, its mono-component has been identified, considering that it is represented only by the system of insurance of agricultural crops and perennial plantations (with dominance of field crops). Instead, insurance of livestock is used to achieve other, non-insurance related goals. It has been established that state support for a development of the market of agro-insurance at this stage is declarative; in particular it negatively affects dynamics of its development in conditions of voluntary conclusion of insurance contracts and limited offer of a line of insurance products, which is represented only by classical (traditional) kinds. A tendency has been noted for an expansion of the range of insurance services for agricultural producers. It has been established that innovative product offers, which have become widespread in international practice due to their simplicity and accessibility, in particular in the context of index and specific insurance schemes, are practically not applied in the domestic market of agro-insurance, which forms a potential for its further development.

Elements of scientific novelty. The complex of reasons hindering development of the agro-insurance market in Ukraine has been summarized and features specific to this stage of the agrarian sector development have been systematized. The discrepancy between dynamics of the agrarian sector development and volume of agro-insurance in Ukraine has been revealed, as well as underdevelopment of insurance instruments in Ukraine as compared to the developed countries in the agricultural sector. It has been substantiated that the existing problems of development of the insurance market in Ukraine are primarily caused by the absence of clearly defined strategy for its development and the disregard of interests of all its participants.

Practical significance. On basis of the conducted research have been formed the development directions of the market of agro-insurance in Ukraine, among which has been defined the key direction namely further institutional development and stimulation of consolidation of participants' interests of this market. The research results can be used in process of further scientific research of the development principles of the agro-insurance market in Ukraine on basis of balancing the interests of all its participants, as well as in preparing program documents and legislative initiatives aimed at ensuring further development of the agro-insurance market in Ukraine. Tabl.: 1. Figs.: 8. Refs.: 23.

Keywords: agro-industrial complex; agricultural insurance; insurance protection; agricultural insurance market; insurance product; state support; insurance mechanism; types of insurance; insurance premium.

Tulush Leonid Dmytrovych - candidate of economic sciences, senior research fellow, head of the department of financial-credit and tax policy, National Scientific Centre "Institute of Agrarian Economics" (10, Heroiv Oborony st., Kyiv)

E-mail: tulush@ukr.net

Prokopchuk Olena Todorivna - candidate of economic sciences, associate professor (docent), associate professor (docent) of the department of finance, banking, and insurance, Uman National University of Horticulture (1, Instytutska st., Uman, Cherkasy region)

E-mail: olena_prokopchuk@ukr.net

Тулуш Л.Д., Прокопчук Е.Т. Рынок агрострахования в Украине: тенденции и перспективы

Цель статьи - оценить современные тенденции рынка агрострахования в Украине, обобщить причины, препятствующие его эффективному функционированию, и на этой базе обосновать направления и определить перспективы дальнейшего развития данного сегмента страхового рынка.

Методика исследования. Общенаучные методы: диалектический метод познания - для анализа научных трудов ученых по отечественной и зарубежной проблематике эффективного функционирования рынка агрострахования; эмпирического исследования - в части оценки современного состояния и развития объекта исследования; исторический - для обобщения этапов становления украинского рынка агрострахования, табличный и графический - для систематизации и наглядного отображения цифрового материала; абстрактно-логический подход - при обобщении результатов исследования и формулировании выводов; научного предвидения - в части формирования направлений развития рынка агрострахования в Украине.

Результаты исследования. Определены структурные особенности построения рынка агрострахования в Украине, выявлено его моноструктурность - учитывая то, что он представлен только системой страхования сельхозкультур и многолетних насаждений (с доминированием полевых культур). Страхование сельскохозяйственных ныне используется для достижения не связанных со страховой защитой целей. Установлено, что государственная поддержка развития рынка агрострахования на данном этапе носит декларативный характер - это негативно сказывается на динамике его развития в условиях добровольности заключения договоров страхования и ограниченного предложения линейки страховых продуктов, которая представлена только классическими (традиционными) их видами. Отмечена тенденция по расширению спектра страховых услуг для сельхозтоваропроизводителей. Установлено, что инновационные продуктивные предложения, которые получили широко распространения в международной практике благодаря своей простоте и доступности, в том числе по индексным и специфическим схемам страхования, на отечественном рынке агрострахования практически не применяются, что формирует потенциал для его дальнейшего развития.

Элементы научной новизны. Сделан обзор комплекса причин, сдерживающих развитие рынка агрострахования в Украине и систематизированы присущие ему специфические особенности, характерные для данного этапа развития аграрной отрасли. Выявлено несоответствие между динамиками развития аграрного сектора экономики и объемами агрострахования в Украине, а также отмечена неразвитость страхового инструментария в Украине по сравнению с развитыми в аграрном отношении странами. Обоснован вывод, что существующие проблемы развития рынка страхования в Украине обусловлены в первую очередь отсутствием четко очерченной стратегии его развития и неучитыванием интересов всех его участников.

Практическая значимость. На основе проведенного исследования сформированы направления развития рынка агрострахования в Украине, ключевыми среди которых определено дальнейшее его институциональное развитие и стимулирование консолидации интересов участников данного рынка. Результаты исследования могут быть использованы в процессе дальнейшей научной проработки основ развития рынка агрострахования в Украине на основе сбалансирования интересов всех его участников, а также при подготовке программных документов и законодательных инициатив, направленных на обеспечение дальнейшего развития рынка агрострахования в Украине. Табл.: 1. Илл.: 8. Библиогр.: 23.

Ключевые слова: агропромышленный комплекс; агрострахование; страховая защита; рынок агрострахования, страховой продукт; государственная поддержка; страховой механизм; виды страхования; страховая премия.

Тулуш Леонид Дмитриевич - кандидат экономических наук, старший научный сотрудник, заведующий отделом финансово-кредитной и налоговой политики, Национальный научный центр «Институт аграрной экономики» (г. Киев, ул. Героев Оборона, 10)

E-mail: tulush@ukr.net

Прокопчук Елена Тодоровна - кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры финансов, банковского дела и страхования, Уманский национальный университет садоводства (Черкасская обл., г. Умань, ул. Институтская, 1)

E-mail: olena_prokopchuk@ukr.net

Стаття надійшла до редакції 07.08.2018 р.

Фахове рецензування: 20.08.2018 р.

Бібліографічний опис для цитування:

Тулуш Л. Д., Прокопчук О. Т. Ринок агрострахування в Україні: тенденції та перспективи. *Економіка АПК*. 2018. № 8. С. 55 – 67.

*** Новини АПК

Уряд деталізував порядок використання коштів для підтримки галузі тваринництва

Під час засідання Кабінету Міністрів України було прийнято відповідні зміни щодо уточнення порядку використання коштів за бюджетною програмою 2801540 «Державна підтримка галузі тваринництва» з метою ефективного використання коштів, передбачених у державному бюджеті на 2018 рік.

Зокрема, уточнено, що:

- відшкодування витрат, профінансованих за рахунок банківських кредитів здійснюватиметься без урахування ПДВ;
- період отримання кредитів починається із 2018 року;
- цільове використання за напрямом компенсації вартості об'єктів, профінансованих за рахунок банківських кредитів - відповідно до проектно-кошторисної документації, у тому числі обладнання;
- спеціальна бюджетна дотація за утримання корів надається суб'єктам господарювання, які є юридичними особами і власниками цих корів.

Завдяки внесеним змінам банки зможуть розробити уніфіковані кредитні продукти та активізувати роботу із сільгоспвиробниками для надання їм кредитних коштів під зазначені цілі у обсязі 4 300 млн гривень.

Також буде забезпечено створення рівних умов для можливості отримання державної підтримки сільгосптоваровиробниками (як для тих, хто купує українську спермопродукцію так, і для тих, хто купує сперму іноземного походження).

Прес-служба Мінагрополітики